

Reprezentările grafice în studiul integrat al limbii și literaturii

Tatiana Cartaleanu, dr., conf. univ.

Summary

The article concerns the use of strategies involving graphic organisers in the teaching of language and literature. Mind maps, clusterings, tables, graphs, diagrams etc. may be used both to present the structure of studied texts and to organise information or guide imagination. Teaching Romanian language and literature allows us to fully exploit the illustration techniques widely used in management, so that the students may acquire them, too.

„Invențiile lui Leonardo da Vinci, Thomas Edison sau Tim Berners-Lee – creatorul internetului – au fost posibile numai pentru că acești oameni au avut capacitatea de a vizualiza și de a-și desena ideile.” [5, p. 63]

Studiul integrat al limbii și literaturii are în vizor educația lingvistică (EL) și cea literar-artistică (ELA), sau – mai nou – formarea competențelor de comunicare și a celor lectorale, fără delimitarea netă pe domeniile științifice „lingvistică” și „istorie și teorie literară”, atât la nivelul gimnazial, cât și la cel liceal. Viziunea asupra studiului integrat se edifică pe fiecare dintre principiile de bază ale didacticii moderne: (1) principiul intuiției; (2) principiul legării teoriei de practică; (3) principiul însușirii conștiente și active a cunoștințelor; (4) principiul sistematizării și continuității cunoștințelor; (5) principiul accesibilității cunoștințelor sau respectării particularităților de vârstă; (6) principiul individualizării și diferențierii învățării; (7) principiul însușirii temeinice a cunoștințelor [2, p. 102-111], într-o măsură mai mare sau mai mică, după caz.

Dependentă de (3) principiul însușirii conștiente și active a cunoștințelor, de (4) principiul sistematizării și continuității cunoștințelor și de (7) principiul însușirii temeinice a cunoștințelor, **ilustrarea** devine, în studiul integrat al acestei discipline școlare, un procedeu și o conditio sine qua non pentru formarea competențelor specifice ale domeniului. Este axiomatică afirmația că utilizarea unor imagini, scheme, tabele, diagrame, grafice contribuie la formarea gândirii structural-sistematice, iar acest adevăr este valabil fie pentru situațiile când elevul primește un produs grafic de gata, cu ajutorul și prin intermediul căruia învață, fie pentru situațiile profund formatoare, în care elevul își reprezintă singur anumite date sau organizează anumite informații. Altfel spus, utilizarea reperelor vizuale își găsește loc și rost în fiecare etapă a triadei predare-învățare-evaluare, nu doar în cadrul predării, prin metoda observării sau a demonstrației.

Valorificând și dezvoltând din plin inteligența spațio-vizuală a copilului¹, ilustrația însoțește textul literar de la primele cărți cu care acesta intră în contact: cu cât elevul este mai mare, cu atât ilustrațiile propriu-zise (portrete, compoziții, colaje, schițe, poze) sunt mai rare, mai puțin implicate în procesul de învățare, locul lor fiind ocupat de alte reprezentări vizuale. Procedeu de ilustrare în învățarea limbii și literaturii nu se va rezuma la imaginile din manual, compunerile după tablou și filmulețele din Internet. Locul imaginii de escortă îl iau formele grafice care facilitează actualizarea și trecerea în revistă, ordonează analiza și sinteza, valorifică plenar creativitatea. Aspectul la care intenționăm să ne oprim în acest articol este utilizarea *formelor grafice de tip hartă*, aplicate pentru formarea competențelor de comunicare. În acest sens, avem convingerea că deprinderea de organizare grafică a informației cunoscute sau a celei noi este parte integrantă a competenței de *a învăța, a ști să înveți*. Fără îndoială, elevii cu

---

¹ „Inteligența vizuală se referă în primul rând la a învăța și a gândi în imagini, dar reprezintă mult mai mult decât atât”. [1, p. 79]

inteligența vizuală și spațială dezvoltată vor avea aici un atu, cu influențe pozitive distincte asupra inteligenței verbale.

Printre întrebările cu care dr. Thomas Armstrong detectează inteligența vizuală a copilului [1, p. 79 și urm.], una ne-a atras atenția prin specificul ei: ***Citești sau desenezi hărți pentru amuzament?*** Elevii care au asemenea deprindere vor constitui echipa de sprijin a profesorului de limbă și literatură, și nu doar pentru amuzament, ci și în următoarele situații didactice:

Studierea unui text literar de proporții: cartografierea datelor textului literar prin alcătuirea diferitelor *hărți mentale* [a se vedea: [4], în teleologia cărora pe locul întâi se situează capacitatea cititorului de a surprinde și de a prezenta grafic (a) structura textului; (b) momentele subiectului; (c) liniile de subiect; (d) tipologia personajelor; (e) rețelele tematice și cuvintele-cheie ale textului; (f) relația narator-naratar; (g) arhitectura textului; (h) cronotopul textului ș.a.m.d.

Din experiența de conceptualizare și prezentare schematică a datelor textului derivă adaptarea, pentru obiectivele disciplinei, a diferitelor forme grafice²: *Harta narațiunii, Harta empatiei, Harta socială a personajelor, Harta culturală a textului, Diagrama cauzelor și a efectelor, Scheletul de pește, Cadranele, Analiza SWOT, Graficul T, Graficul M, Diagrama Venn etc.*

Harta culturală Stilul generațiilor

Pentru aplicarea tehnicii, e nevoie de 2-3 zile – interval între formularea sarcinii și reflecție. Este important să racordăm sarcina la elaborarea unui produs reflexiv sau de sinteză, dar scrierea textului reflexiv poate fi înlocuită prin colaj, prezentare de poster sau prezentare de imagini și text în *Prezi, Power Point, Publisher*. Elevii au timpul indicat pentru a se documenta în privința datelor cerute.

În caiete se desenează un tabel:

Persoanele ³	Numele	Originea, apartenența etnică, cetățenia	Ocupația, profesia, sursele de existență	Locul de trai (inclusiv: în ce casă locuiau)	Vestimentația (inclusiv: după pozele care s-au păstrat)	Alimentația (din experiență și din amintiri)
Eu						
Mama mea						
Tatăl meu						
Bunicul pe linie maternă						
Bunicul pe linie paternă						
Bunica pe linie maternă						
Bunica pe linie paternă						

² Multe dintre acestea sunt preluate din management și ușor adaptate la nevoile procesului de predare-învățare-evaluare; unele au devenit atât de populare, încât au fost trecute ca instrumente obligatorii de lucru în curriculumul național al unor țări precum Australia sau Canada.

³ Elevul care nu dispune de date despre cineva dintre cei nominalizați pur și simplu omite linia – iar acest lucru trebuie să li se spună înainte de a se ajunge la situații jenante.

Străbunicii						
-------------	--	--	--	--	--	--

Când tabelul este completat, oferim o oră de reflecție, la care se creează oportunitatea de a examina tabelul propriu pe verticală și pe orizontală (unii vor avea veritabile surprize) și de a-l compara cu al câtorva colegi – în grup stabil sau dinamic – pentru a putea generaliza, în final, asupra subiectului: *Stilul generațiilor*. Construirea unei hărți mentale comune pentru toată clasa, cu ramurile de bază vizând coloanele și cu cele secundare valorificând liniile tabelului, va încununa această investigație. Acum, având la îndemână harta, nu este dificil să identificăm pe ea, la fiecare text epic sau dramatic, locul / locurile în care se situează un personaj sau altul, în baza cronotopului.

Proiectarea unei narațiuni, meditații, reflecții în baza reperelor date alimentează o altă strategie, foarte importantă, a utilizării suporturilor de tip hartă în predarea limbii și literaturii. Se recomandă acumularea datelor de start într-o anumită formă grafică, situată sub umbrela tehnicilor numite generic „Metafore” [5, p. 61-62]: *Arbore, Avion, Autobuz, Corabie, Bicicletă, Floare de nufăr, Explozie stelară*. Cuvântul-cheie, întrebarea sau subiectul / tema scrierii se plasează în centru (în forme de tip *stea, floare*), dedesubt (în forme de tip *arbore*) ori deasupra (în forme de tip *obiecte*). Alegerea formei respective este determinată direct de metafora corespunzătoare, iar profunzimea explorării subiectului rămâne la discreția profesorului.

Aplicarea tehnicii respective pentru o scriere despre sine, în baza unei scheme de *avion*, bunăoară, va avea următoarele repere în jurul avionului desenat pe tot spațiul foi:

Pe pista de decolare: de unde venim (*Ce vrem să relatăm despre familia și trecutul nostru?*).

Alături de rezervor și motor: ce ne dă putere, ce ne propulsează (*De unde ne alimentăm cu energie, de unde ne inspirăm?*).

În drept cu cabina pilotului: cum manevrăm / rezolvăm problemele (*Ce strategii de soluționare a problemelor preferăm? Cum ieșim din situații dificile?*).

În drept cu cala de bagaje: ce valori avem (*Ce am primit prin educație de acasă? Ce calități constituie atuurile noastre? Ce trăsături de caracter ne sunt specifice?*).

În fața avionului: încotro ne îndreptăm (*Care sunt scopurile noastre în viață? Unde sperăm să ajungem? Ce intenționăm să facem?*). [Idem, p. 62]

Dacă folosim forma de *bicicletă*, reperele vor fi:

Pe portbagaj: *rezervele mele*.

În dreptul ghidonului: *mă ghidez de principiile...*

În dreptul lanțului de transmisie și al pedalelor: *avansez cu...; mă ajută să merg înainte...*

În dreptul roților: *drumul meu este...; merg în direcția...*

În fața lămpii: *îmi luminează calea...*

Pe șa: *mă sprijin pe...*

Exersat pentru autoprezentare, modelul respectiv este aplicabil și pentru prezentarea unui personaj de ficțiune, despre care intenționăm să scriem. Atunci nu vom folosi persoana I, ci persoana III, iar mesajul va fi mai detașat și mai puțin personal. [6, p. 80]

Tot pentru scrierea narativă utilizăm tehnica structurată în formă de *Piramidă* [4, p. 116]: preluarea formei este doar spre a ordona și a ierarhiza ideile acumulate inițial pentru o scriere de ficțiune.

Ordonarea / organizarea informației – pentru actualizare, sistematizare, acumulare, sinteză etc. Pornind de la completarea unor tabele, construirea diagramelor, continuând cu rețele (*Păienjeniș, Clustering, Ciorchine*), vom ajunge la veritabile *Hărți mentale*, a căror extindere va

fi limitată doar de capacitatea noastră de explorare a subiectului. Aplicarea aceleiași forme la începutul unei unități de conținut, cu scopul actualizării, și revenirea la ea în final, cu scopul generalizării (în culori diferite) va ilustra cât se poate de elocvent procesul de învățare.

Orice forme grafice am alege, noi nu doar studiem limba și literatura, nu doar formăm competențe de comunicare, ci și îl înarmăm pe elevi cu acele cunoștințe de care vor avea nevoie atunci când realitatea le va reclama competențe acțional-strategice și îi va pune în fața necesității de a prezenta grafic situația actuală sau planuri și programe pentru ziua de mâine.

Bibliografie

1. ARMSTRONG, THOMAS, *Ești mai inteligent decât crezi*, București, Curtea Veche, 2011.
2. BONTAȘ, IOAN, *Pedagogie*, Ediția a III-a. București, ALL, 1996.
3. BUZAN, TONY, BUZAN, BARRY, *Hărți mentale*, București, Curtea Veche, 2012.
4. CARTALEANU, TATIANA, COSOVAN, OLGA, GORAȘ-POSTICĂ, VIORICA, SCLIFOS, LIA, LÎSENCO, SERGHEI, *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*, Chișinău, Pro Didactica, 2008.
5. GRAY, DAVE, BROWN, SUNNI, MACANUFO, JAMES, *Gamestorming. Carte de jocuri pentru inovatori, nonconformiști și vizionari*, Ploiești, Paralela 45, 2012.
6. PERETTI, ANDRÉ, LEGRAND, JEAN-ANDRÉ, BONIFACE, JEAN. *Tehnici de comunicare*, Iași, Polirom, 2001.